

A magyar tengerész-szleng olasz eredetű elemeiről

Fábián Zsuzsanna

ELTE BTK Romanisztikai Intézet/Olasz Tanszék

fabian.zsuzsanna@btk.elte.hu

1. Az olasz nyelvből a magyarba bekerült szavak tanulmányozása mindez ideig nem terjedt ki a magyar tengerész-nyelv szleng elemeire. A nemrég megjelent, az olasz–magyar szókölcsönzést összefoglaló kötetből (Fábián–Szabó 2010) is sajnálatos módon kimaradt ez a szókincs. Írásommal ezt a hiányt szeretném némiképp pótolni.

A magyar tengerhajózás történetét különböző szempontok szerint sokan feldolgozták.¹ Földrajzi és történelmi okokból nyilvánvaló, hogy a régebbi korokban nyelvileg elsősorban az Adriai-tenger, ill. a Duna–Fekete-tenger térségében beszélt nyelvek voltak befolyással a magyar tengerészek nyelvére (a Monarchia idején elsősorban a német, továbbá a horvát és az olasz, a múlt század harmincas éveitől pedig a román és az orosz is); 1945 után a hosszújratú kereskedés révén az angol hatások is felerősödtek. Forrásaim szerint a magyar tengerhajózás mostanra gyakorlatilag megszűnt: a kilencvenes években a teljes magyar flottát eladták és nincs már hazai tengerészképzés sem. Ezért szükséges (várható eltűnése előtt) ennek a csoportnyelvnek a rögzítése, azzal a megjegyzéssel, hogy az elsősorban az Adrián művelt tengeri vitorlás-sport nyelvében tovább él(het)nek a magyar tengerész-szleng szavai (erről bárki meggyőződhet, ha tanulmányozza az ilyen témájú, a „szárazföldi patkányok” előtt egy új világot kitaró honlapokat²).

2. A tengerészek sajátos keveréknyelvének illusztrálására idézek egy szöveget Székely István tengerészkapitánytól³ (a tengerész-szavakat én kurziváltam):

„A *primó* leadta a szolgálatot és jön le a hídról. A *pupán* találkozik a *dekbojjal*. – Na fiam – szólítja meg – keresse meg a *karpentert*, aki a *kanizsella* alatt van, és mondja meg, hogy küldje fel a hídra a *siorokat* és a *kambúzert* a *barba* parancsára. Aztán menjen előre a fedélzeten, de ne zavarja a *dekhendet* akik *bokaportáznak* és *kunyózzák* a *lamákat*. A *picóban* a

¹ L. erről pl. Horváth József hajóskapitány honlapján: *Quo vadis res Nautice Hungarice?* <http://www.uskok.eoldal.hu/cikkek/cikkeim-irasaim/quo-vadis-res-nautice-hungarice-ii>

² Lásd pl. http://www.vitorla.com/index.php?page=hajonaplo&subpage=reszletes&tura_id=43

³ Itt köszönöm meg a Kapitány Úrnak, hogy gyűjtött olasz szóanyagát rendelkezésemre bocsátotta, hogy részt vett Fábián–Szabó 2010 bemutatóján az Olasz Kultúrintézetben, és hogy munkámat hasznos tanácsaival segítette!

sztrómó fasálja a most piombált brágát, kérjen tőle egy vázó míniumot, de abból a latából, amit tegnap kevert, és aztán mutassa meg, milyen marinájó: menjen le a boszkorinán a stívába és matyálja le a hecskomingot.”⁴

Ez a nyelv tehát a szleng kategóriájába tartozik (ehhez l. Fenyves–Kis–Várnai 1999, Szabó 2008 stb.). Közmegegyezésnek örvendő definíció híján⁵ Cseresnyési Lászlót idézem: „A szleng nem csoportnyelv, nem zsargon és nem a társalgási nyelv laza, hanyag, gyakran hibás, olykor vulgáris vagy trágár változata [...] A szleng általában egyes primér, társadalmilag maradéktalanul elfogadott kifejezések helyettesítése játékos, humoros módon” (Cseresnyési (2004: 69–70). Ezt az álláspontot ugyanő már korábban is kifejtette: „A szleng nem szociolingvisztikai, hanem stilisztikai kategória”; „A szleng terminus nem a csoportnyelvre magára, hanem inkább a csoport által használt nyelvváltozat bizonyos stílusára vonatkozik” (Cseresnyési 1999: 142). Keletkezését illetően pedig így nyilatkozik: „A szleng [...] játékos kontextuális átvitel (transzfer)” (Cseresnyési 1999: 144); e játék lényege pedig a „desifrirozás élménye” (Cseresnyési 1999: 145). – A szleng olasz definíciói a csoportnyelvi karakter említésén túl a kifejezőerőt, a közvetlenséget és a kommunikációs hatékonyságot tartják fontosnak megemlíteni (Zingarelli, *DISC*⁶); Zingarelli utal arra, hogy a „bevett, szokásos kifejezések helyettesítéséről” van szó.

Ha a fentieket a magyar tengerésznyelvre alkalmazzuk, akkor a következő kép rajzolódik ki: a tengerésznyelv a csoportnyelvek egyike, amelyhez „társadalmilag maradéktalanul elfogadott kifejezések” tartoznak, ezek a tengerésznyelv „hivatalos” terminusai (pl. *fedélzetmester, kormányos, első tiszt* stb.). A „játékos átvitel” következtében – ami vizsgált estünkben konkrétan is egy-egy idegen szónak a magyarba való átvitelét jelenti – ezen hivatalos terminusok mellett jelennek meg párhuzamos, szleng alakok (pl. *fedélzetmester = sztrómó*). A

⁴ Székely István magyar fordításában: „Az *első tiszt* leadta a szolgálatot és jön le a hídról. A *hajófarban* találkozik a *hajósinnal*. – Na fiam – szólítja meg – keresse meg a *hajóácsot* aki az oldalsó *szélfolyosónál* van, és mondja meg, hogy küldje fel a hídra a *tisztet* és a *gazdasági tisztet* a *parancsnok* parancsára. Aztán menjen előre a fedélzeten, de ne zavarja a *matrózokat* akik *raktárt zárnak* és *kiékelik* a *ponyvafeszítő lemezeket*. Az *első fedélzeti raktárban* a *fedélzetmester spárgával tekeri be* a most *font drótkötél-teheremelő kötelet*, kérjen tőle egy *kis doboz* míniumot de abból a *kannából* amit tegnap kevert, és aztán mutassa meg milyen *tengerész*: menjen le a *kötéllétrán* a *raktárba* és *mázolja le* a *raktárkeretet*.”

⁵ „a nyelvtudománynak nincs olyan elfogadott, a szleng főbb tulajdonságait összefoglaló meghatározása, melynek alapján biztosra vehetnénk, hogy akár csak két kutató is ugyanazt fogja érteni a szlengen.” (Fenyves–Kis–Várnai 1999: 5)

⁶ „linguaggio gergale di determinate categorie, classi, gruppi di persone, usato in luogo di quello comune, perché più espressivo e immediato” (Zingarelli); „gergo che si parla abitualmente in ambienti e in gruppi sociali circoscritti, caratterizzato da estrema comunicabilità e immediatezza” (*DISC*).

„desifrózás élményét” az idegen nyelvi szó felismerése, jelentésének megfejtése szolgáltatja; ennek átvétele, használata a magánnyelvben a csoporthoz való tartozás, a bennfentesség érzését erősíti.

3. A magyar tengerész-szókincs olasz elemeinek régebbi rétegéhez tartoznak a hivatalos terminusokként ismert, ill. a köznyelv részévé is vált elemek (pl. szél-nevek: *bóra*, *tramontána*; hajótípusok neve: *gondola*, *brigantino* stb.), itt most azonban csak a tengerész-szlangban használatos szavakat mutatok be. Ezekben belül különböző csoportok különíthetők el: a) (toszkán) olasz szó; b) olasz szó észak-olasz dialektális változatban (pl. ven. *bita* = ol. *bitta* ’kikötőbak’: a hosszú mássalhangzók rövidülése észak-olasz tájszólási jelenség); c) észak-olasz tájszó (pl. *bitula*).

4. Az alábbi szószedet anyagának alapjául a Székely István által rendelkezésemre bocsátott lista szolgált. A címszavakat a magyar kiejtés szerint adtam meg (feltüntetve, ha forrásaim más alakot ismertek); a szócikkekbe beleillesztettem a (nem az eredeti tipográfiával közölt) fellelt adatokat, továbbá egyéb nyelvi megjegyzéseket is tettem. A példák saját gyűjtésemből származnak.

5. Tengerész-szavak⁷

banyasuga, banyasugár (Sz); **baniyasuga** (Ho) ’száraz-nedves oldal’ (Sz); ’a hajó vízvonala, bemerülési vonala’ (Kő); ’legnagyobb és legkisebb merülés közötti hajófalsáv’ (He–J)⁸
M: a hajótestnek az a része, amelyik a merüléstől függően víz alatt van, ha a hajó rakományt visz, és száraz, azaz víz felett van, ha a hajó üres (Sz)

← it. **bagnasciuga**

[*mar.* ’porzione dello scafo di un natante compresa tra la linea minima e massima di galleggiamento ed è quindi, a seconda del carico, asciutta o bagnata’ (*GDLI, DISC, Z1, Z2*). B-ban címszóként nem szerepel, de a mutatóban igen, ahol a *regia* címszóra utal, melynek jelentése szintén: ’quella parte della nave che è la linea di fior d’acqua’. Ebből az tűnik ki, hogy B kiadásakor, azaz 1867 körül Velencében a *regia* szót használták az itt szereplő fogalomra; az olaszban 1797-ben megjelent (*Z2*) *bagnasciuga* nem címszó egyébként (az 1889-es) Ko-ban sem. Az olaszban a szónak (1943-tól dokumentáltan, *DISC*) ’hullámtörő’ (He–J) is a jelentése (ez He-ben még nem szerepel, jóllehet a *discorso del bagnasciuga*⁹ kifejezés Mussolinire való utalással itt fel van véve).]

⁷ Alkalmazott rövidítések: ol. = olasz, ven. = venetói, velencei; B = Boerio; Z1 = Zingarelli 1942, Z2 = Zingarelli 2008; Ko = Kosovitz, Kő = Körösi, He: Herczeg, He–J = Herczeg–Juhász; Fő = Főris 2002, 2005; Sz = Székely István, Ho = Horváth József, V= Veperdi András; M: = a tengerészekről származó magyarázat; Pl: példamondat; *mar.* = tengerészeti szakkifejezés, *haj.* = hajózási szakkifejezés <a forrás-szótárakban használt rövidítések>; [] nyelvi megjegyzések, ill. kihagyás.

⁸ Főris 2005-ben nem szerepel.

⁹ „La parola *bagnasciuga* è spesso impropriamente utilizzata anche per indicare la battigia, ossia quella parte della spiaggia che si bagna e asciuga per effetto del moto ondoso. In questo significato celebre è il discorso di Mussolini del 24 giugno del 1943, che di fronte alle voci su un prossimo sbarco alleato in Sicilia avvenuto effettivamente dopo

barankó, paranco (Sz) 'hordozható csigasor kötélzettel együtt' (Sz); 'csigázó' (Kő); 'csigasor' (He–J), 'csiga, emelőcsiga' (Fó); szótárainkban csak *paranco*

← it. *paranco*

[*mar.* 'sistema meccanico usato per il sollevamento di carichi pesanti, costituito da due o più carrucole collegate da un cavo' (*GDLI, DISC; Z1, Z2, B, Ko*). Genovai eredetű terminus, a középkori lat. (1268) *paranchus* a forrása: *GDLI*.]

barba (Sz) 'parancsnok' (Sz)

Pl: „Ekkor kinyílt a Barba kabinjának egyik ablaka és megjelent a parancsnok álmos és nem kevésbé dühös arca.” (V)

← észak-olasz *barba* 'nagybácsi'

barba¹ [...] 'uomo che porta la barba' [...] 'persona saggia, che la sa lunga' (*DISC; Z2*);

barba² *region* 'zio, persona anziana (della famiglia)' (*GDLI*: „antico e dialettale”, *DISC; Z2*: „settentrionale”).

[Mai olasz szótáraink két külön címszóba teszik a 'szakáll', ill. az ebből kialakult és északi regionális változatnak tartott 'nagybácsi', 'idősebb, tapasztalt személy' jelentéseket. B (és Ko) még egyazon szócikkbe tette ezeket ('szakáll' és 'nagybácsi' aljelentésekkel), a következő megjegyzéssel: „A nép, főleg Chioggiában, *barbá*-nak, azaz 'nagybácsi'-nak nevezi a felnőtt, kissé korosabb embert, akkor is, ha az nem rokon.” Kétnyelvű szótárainkban: Kő: csak 'nagybácsi' <ritka>; He–J: csak 'szakállas férfi']

britula (Sz) 'éles bicska seklinyító tuskével' (Sz)

← ven. *britola* (B), friuli *britule* (P) 'bicskaféle'; kicsinyített alakjai: ven. *britolin* (B), trieszti *britolin, britulin* (Ko)

[Szláv eredetű jövevényszó ezekben a dialektusokban, vö. horvát, szlovén *britva* 'u.az' (Cortelazzo 1989: 351)]

fikázás (Sz) 'bukdácslás rossz időben' (Sz); *mar.* 'bukdál, bukdácsló'; *La nave ficca* 'bukdál a hajó' A hullámos tengeren a hajó orra lebukik, majd ismét felágaskodik, vagyis a hajó a hossza irányában bukdácsl a hullámokon; vö. *rollare* (Kő)

Pl: „A hullámokat [...] oldalból kapom. A hajó ostorozó mozgása (rollázás és fikázás) nem zavar, nyomát sem érzem a tengeribetegség kialakulásának.” (<http://meduza.uw.hu/fejez03.htm>)

← it. *ficcare*

[A *ficcare* igéből származó főnév. Régebbi olasz szótáraink ismerik ezt a jelentést: *ficar mar.* = *beccheggiare* 'dicesi quel moto che fa la nave barcollando da poppa a prua' (B); *ficar* 'beccheggiare' (Ko); de Z1-ben már „kihalt”-ként szerepel: *mar.* † 'beccheggiare'. Mai olasz szótáraink (*GDLI, DISC, Z2*), továbbá He, He–J, Fóris 2005 az igének már csak tárgyias ill. visszaható alakját tüntetik fel. – A magyar szóalak ide nem kapcsolható, szleng jelentése: 'negatív jellegű véleményezés, gyakran vulgáris szavak kíséretében' (<http://www.hogymondom.hu/showslang.php?slang=fikázás>).]

gassza (Sz) 'hurok a kötél végén' (Sz); *mar.* 'kötélszem' (Kő); *haj.* 'kötélhurok' (He)¹⁰

M: a kikötőkötél gasszáját helyezik a kikötőbakra (Sz)

pochi giorni, il 10 luglio, proclamò che ogni tentativo di sbarco sarebbe stato »congelato su quella linea che i marinai chiamano bagnasciuga«. Tale discorso è poi passato alla storia come il *discorso del bagnasciuga*.” (<http://it.wikipedia.org/wiki/Bagnasciuga>)

¹⁰ Fóris 2002, 2005 ezeket nem szerepelteti.

Pl: „Mivel ez gyakorlati oktatás, csak a legfontosabb [...] csomókat tanította meg a Tibor. Ilyen volt pl. a *palstek* vagy más néven *gyorsgassa*. Ezt igen sok célra lehet használni, legfőbb előnye a bármekkora terhelés utáni könnyű oldhatóság.”

(http://www.vitorla.com/index.php?page=hajonaplo&subpage=reszletes&tura_id=43)

← it. *gassa*

[*GDLI*, *DISC* szerint genovai (és velencei); etimológiája bizonytalan, összefüggésben lehet a spanyol *gaza*, *gasa* szavakkal; az olaszban 1798-tól dokumentált. B 'vastag kötél' jelentésben ismeri, *GDLI* szerint is van 'általában: kötél' jelentése; Ko nem veszi fel. Magyarul ismeretesebbek a *dupla gassza*, *gyorsgassza* kifejezések is (http://csomok.ro/dupla_gassza.html).]¹¹

kalafatál (Sz) 'fedélzetet dugaroz' (Sz); *mar.* 'eszakbál'; 'duggat, daggat <kócot ver a hasadékba>'; 'csónakot föld'; 'kátrányoz' (Kö); *hajó* 'kóccal, kátránnyal dugaroz'; 'vasvázú hajóknál lemezeleket tömit' (He, He-J)¹²

← it. *calafatare*

[A fenti jelentésben szerepel minden forrásunkban: *calafatar*, *calafatare*, *calefatare* (B), *calafatar* (Ko), *calafatare* (*GDLI*, *DISC*, Z1). Az olasz ige a *calafato* 'dugarozó munkás' főnévből származik; ez a görög *kalaphátēs* szóra megy vissza, mely Z2 szerint „bizonytalan etimológiájú”, *GDLI* viszont ugyanezt az arabra vezeti vissza (*qalfat* 'ristoppare una nave col *qilf* 'scorza d'albero usata per ristoppare'); *DISC* a latin *calefacere* 'melegít' alakot is lehetséges forrásként említi. A főnév első előfordulása Z2 szerint 1314, de *DISC* szerint már a XII. században megjelent az olaszban. – Megjegyzendő, hogy más nyelvekben, így a románban is használatos ugyanez a szócsalád (*calafat* 'tömitőkóc, tömitőcsepű'; *călăfătu* 'tömit, dugaroz, kalafatál'), és ide vonható a romániai Calafat városa nevének etimológiája is: a Duna bal partján, Vidinnel szemben fekvő várost a XIV. században genovai telepesek alapították, akik hajójavitó munkásokat alkalmaztak, kiknek a neve *calfat* volt, így a város róluk kapta nevét (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Calafat>).]

kanizsella (Sz) 'szélfolyosó' (Sz)

M: a fedélzet része: a lakótér körüli, körbefutó fedett szakasz; a szót magában nem használják, csak olyan kifejezésekben, mint: *kanizsella alatt*, *kanizsella alá* stb. (Sz); a felépítmény oldalánál lévő fedett, de oldalról nyitott fedélzet (V)

Pl: "Vacsorakor lementem, jót vigyoroztam, mert akinek laptopja van, az kint ücsörgött a kanizsella alatt, és serényen interneteztek." (Sz); „A baloldali kanizsella alatt Ferenc, az egyik igen izmos matrózunk a testével torlaszolta el az utat egy girhes [...] ember elől”; „Még egy cigarettát sem tudtam végigszívni – méltatlankodtam, miközben a kanizsella alatt előrecammogtunk. Pechemre éppen akkor lépett ki a Chief a deckre” (V); „Ekkor Péter, a hajóács bukkant fel a kanizsella alól és a IV-es raktár duplafenekét és fenékárkait kezdte szondázni.” (H)

← trieszti *canisela* 'utcácska, sikátor, ösvény' (Ko), ven. *canesela* (B)

¹¹ Mivel mindkét szó szerepel e szójegyzékben, megemlítem, hogy Herczeg–Juhász 2000-ben téves a *gassa impiombata* szó szerkezet jelentésének megadása: ennek ugyanis nem a megadott 'leplomált csomó' (nincs találat erre Google-ban), hanem 'kötélösszefonással készült hurok' a jelentése („se la cima è fissata al resto del cavo con una impiombatura, si chiama *gassa impiombata*” www.sullacrestadellonda.it/vele/nodo.htm). Képekkel illusztrált részletes leírás: http://www.gommonirib.com/gassa_impionbata.htm.

¹² Fóris 2002, 2005-ben nem szerepel sem *calafatare*, sem *dugaroz*.

[Ko: 'stradicciuola, viuzza, sentiero, viottolo, vicolo'; B: *canesela* → *calesela del leto* 'stretta o stradetta del letto' = 'lo spazio tra il letto e il muro', azaz 'az ágy és a fal közötti csík, folyosó'. Hasonlósági asszociáció alapuló átvitel.]

passzál (Sz) 'elhalad valami mellett' (Sz)

← it. *passare*

[Az olasz köznyelv nagy gyakoriságú és sok jelentésű szava, itt: 'elhalad valami mellett', 'érint vmit'. Észak-olasz dialektális változatai: *passàr* (B, Ko). *GDLI passare* (tárgyas) jelentései között: 'oltrepasare, superare o anche toccare nel caso di un viaggio (una località, un punto di riferimento geografico)'; az utazó Pigafettától idézett példa: „Stessem sette giorni quivi: poi pigliassimo la via del maestrale, passando prima cinque isole, cioè Ceylon, Bohol [...]”. A magyar szó származhat mind az olasz, mind a tájszólási változat egyes szám harmadik személyű alakjából, magyar igevégződéssel. – A Székely által megadottól kissé eltérő, szintén tárgyas jelentés szerepel viszont az alábbi példákban: „addig kellett a sziget felé hajózni, amíg a bal oldali világítótornyot nem passzáljuk, azaz éppen merőleges helyzetben látjuk a hajónkra”; „Lavdara sziget déli végén lévő Lavdara világítótornyot passzálva befordultunk a katinai átjáró felé”

(http://www.vitorla.com/index.php?page=hajonaplo&subpage=reszletes&tura_id=43)

pertrésszó, peltrešszó (Sz) 'derékszög' (Sz)

M: az orriránytól jobbra v. balra 90°-ban (pl. egy világítótorony pertrésszóban van akkor, ha valamelyik oldalon 90°-ra látszik). Általában útirány-változtatási pont is egyben. (Sz)

← ven. *per tresso* ← *tresso*

[B: *tresso* = *bieco*; *travolto*; *torvo*; 'si dice per lo più degli occhi'; *andàr per tresso* → *traverso*; Ko: *treso* 'piuolo traversino'; *per tresso* 'attraverso, obliquamente (sic!), per traverso'. Tehát a ven. *tresso* 'ferde' (szemre vonatkoztatva: 'kancsal') jelentésű szónak a *per tresso* 'keresztben' szókapcsolatban való használatáról, ill. ennek átvételéről van szó.]

piombál 'kötélvégeket összefon' (Sz)

piombálás, biumbálás 'kötélvégek összefonása'; *mar.* 'összebújtat, összever' <kötelet> (Kő); *haj.* 'összebújtat, töröz, összever' <kötelet> (He)

M: „két kötéltartós összefonása, egymáshoz való tartós rögzítése”

(<http://www.vitorlazas.hu/fuxolas.html>); egyéb elnevezései: *fuxolás* <inkább a folyami hajózásnál, vitorlázásnál>, *elfonás*, *bandázsolás*, *babázás*¹³

Pl: „Igazából a fuxolás (tengerészül piombálás) viseli a terhet [...]” (<http://amapola.blog.hu/page/15>); „... következett egy szép régi tengerész hagyományt felelevenítő gyakorlat, a kötélfonás vagy más néven fuxolás. Ezt a tengerészek biumbálásnak is hívják.” <Itt következik a művelet részletes leírása: (http://www.vitorla.com/index.php?page=hajonaplo&subpage=reszletes&tura_id=43)>

← it. *impiombare*, ven. *piombar*

[B: *piombar o impiombar una corda* 'intrecciare o congiungere capo a capo due funi per tal modo che non ne formino che una sola'. Mai szótárainkban (*GDLI*, *DISC*, *Z2*; Kő, He) ez a jelentés csak az *impiombare* címszó alatt szerepel, így tengerész-szavunk velencei eredete (Boerio alapján is) biztosra vehető.]

piombatura (Sz) 'kötélvégek egymáshoz rögzítése' (Sz); *mar.* 'összefuttatás, összebujtatás, összeverés' (Kő); *haj.* 'kötél törözése/összebujtatása/összeverése' (He)

← it. *impiombatura*

¹³ Ezek egyike sem szerepel Fóris 2002-ben.

[Székely szójegyzékében e szócsalád¹⁴ csak a „*piombatura longa/lunga* ’hosszúfonás’, ’végtelenített kötél’ szószerkezettel van képviselve (M: ’végtelenített, két végén összefont kötél’ (Sz). B, Ko nem hozza ezt a főnévi alakot ezzel a jelentéssel; mai ol. szótárainkban *impiombatura* címszónál a következőhöz hasonló jelentésmegadások állnak: *mar.* ’collegamento tra due cavi, fatto intrecciando i trefoli’ (GDLI, DISC).]

próva (Sz) ’orrfedélzet’ (Sz)

← ven. *prova*

[Az ol. *prua* ’estremità anteriore di un’imbarcazione, di una nave’ (DISC, Z2) venetói változatáról van szó (B: *prova de le barche* = *prova o prua*, ’la parte dinnanzi del navilio, opposta alla poppa’, e dicesi anche *proda*; Ko: *prova mar.* ’proda, prora, e poet. prua’). Kétnyelvű szótárainkban a *prua* (Kő: *mar.* ’hajóorr’; He: ’hajóorr’; Fő: ’orr <hajóé>’) és a *prora* (Kő: *mar.* ’hajóorr’; He: ’hajóorr’; Fő: ’orr <hajóé>’) címszó is szerepel.]

pupa (Sz) ’hajófar’, ’farfedélzet’(Sz); ’tatfedélzet’ (Ho)

M: az, amit a laikus *tat*-nak nevez (Sz)

← ven. *pupa*

[Az ol. *poppa* ’parte posteriore di un’imbarcazione, opposta alla prua’ (DISC, Z2) venetói változatáról van szó (B: *pupa* = *poppa*, ’parte deretana della barca opposta alla prova’; Ko: *mar. pupa* ’poppa’). Kétnyelvű szótárainkban a *poppa* címszó szerepel: Kő: *mar.* ’hajófar’; He: *haj.* ’far’.¹⁵]

rotta (Sz) ’útvonal’ (Sz); ’irány’ (Kő); ’irány, útirány’ (He)

M: a térképen (Sz)

Pl: „A ceruzabeles körzővel hamar be is rajzolta a térképre a húszórás helyzetünket, mely egy hajszálnyira a berajzolt rotta mellett jött ki. – Hát ez remek. Szinte pontosan a rottán vagyunk – jegyeztem meg.” (V); „Gondosan megterveztük, hogy milyen útvonalon – olaszból átvett nevén ROTTÁN – megyünk.”; „Innen kezdve a már szokásos módon, pusztán a radar képernyőn látható kép alapján kellett [...] a térképen kijelölt rottán hajózni, olyan szűk helyeken, ahol a szigetek között kevesebb, mint 0,1 (!) mérföld széles átjáró volt.”; „megterveztük a rottánkat, majd bejelöltük a GPS-en is az útvonalat (*route*)” (http://www.vitorla.com/index.php?page=hajonaplo&subpage=reszletes&tura_id=43)

← it. *rotta*

[Olasz köznyelvi szó (DISC, Z2). Ko szerint észak-olasz tájnyelven *rota*.]

sior (Sz) ’beosztott tiszt’ (Sz)

M: második és harmadik tiszt (Sz); a magyar tengerhajózásnál a tisztek régies (olasz eredetű) megszólítása (V)

Pl: „Pista beszólt az ajtón: – Valami köd jön, Sior.” (V)

← ven. *sior*

[Az ol. *signore* ’úr’ venetói változata (B: *siòr* ’signòr’; Ko: *sior* ’padrone, signore’).]

sztromó, sztromi, nosztromó (Sz) ’fedélzetmester’ (Sz)

M: az olasz *nostro uomo* (’mi emberünk’) kifejezésből származik (V)

Pl: „Az első tisztet chiefnek hívjuk és a másodiknak sior a megszólítása, míg a fedélzetmesternek a sztromó dukál.”; „– Pistikám, sose nézd a hullámokat, a horizontot figyeld, az nem billeg ... – mondja a sztromó.” (Sz); „Az öreg „sztromó” pár hét múlva 70

¹⁴ Főris 2005-ben *impiombatura*, *piombare* csak ’ólmozás’ jelentésben szerepel, hajózási terminusként nem.

¹⁵ Főris 2005-ben *poppa* nem címszó (holott a párjai: *prua*, *prora* szerepelnek a szótárban).

lesz, és ez a könyv mindenképp ott lesz az ajándékok között.”
(ilweran.freeblog.hu/.../08/.../Temesi_Tamas_14/)

← ol. *nostramo*

[Vitatott az etimológiája (*GDLI*, *DISC*), a legelfogadottabb magyarázat szerint az olaszban spanyol eredetű (*Z2*): *nuestro* 'nostro, miénk' + *amo* 'padrone, főnök', mely utóbbi az (*u*)*omo* 'férfi' szóval keveredett; első előfordulása az olaszban: 1614. B: *mar.* 'maestro dell'equipaggio, primo fra i marinai sopra una nave, che comanda alla ciurma e soprintende gli attrezzi'. A magyarban elől rövidült becéző alak.]

Bibliográfia

- BOERIO, Giuseppe 1867. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia, Reale Tipografia di Giovanni Cecchinit Edit.
- CORTELAZZO, Manlio 1989. *Venezia, il Levante e il mare*. Pisa, Pacini.
- CSERESNYÉSI László 2004. *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- CSERESNYÉSI László 1999. *Esszé a szlengről*. In: Fenyves–Kis–Várnai 1999: 141–156.
- DISC = Dizionario italiano Sabatini–Coletti*. Firenze, Giunti, 1997.
- FÁBIÁN, Zsuzsanna – SZABÓ, Győző 2010. *Dall'Italia all'Ungheria. Parole di origine italiana nell'ungherese*. Udine, Forum Editrice.
- FENYVES Katalin – KIS Tamás – VÁRNAI Judit Szilvia 1999. *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/szl_kut/03miaszl
- FÓRIS Ágota 2002, 2005. *Magyar–olasz műszaki-tudományos szótár, Olasz–magyar műszaki-tudományos szótár*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- GDLI = Grande dizionario della lingua italiana*. Torino, UTET, 1961–2002.
- HERCZEG Gyula 1978. *Olasz–magyar szótár I–II*. Függelékkal. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HERCZEG Gyula – JUHÁSZ Zsuzsanna 2000. *Olasz–magyar szótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KOSOVITZ, Ernesto 1889. *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*. Trieste, Tipografia Figli di C. Amati.
- KŐRÖSI Sándor 1912. *Olasz–magyar szótár*. Budapest, Lampel.
- PIRONA, Giulio Andrea – CARLETTI, Ercole – CORGNALI, Giov. Batt. 1977. *Il nuovo Pirona. Vocabolario friulano*. Udine, Società Filologica Friulana.
- SZABÓ Edina 2008. *A magyar börtönszleng szótára*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. /Szlengkutatás 5./
- ZINGARELLI, Nicola 1942. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna, Zanichelli.
- ZINGARELLI 2008. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna, Zanichelli.
- www.szekelyistvan.hu/ = Székely István tengerészkapitány honlapja
- www.bookmania.eu/ = Székely István különböző műveivel (pl. *Hajóablak a nagyvilágra. Egy magyar tengerész élményei; Tengerész-szimfónia*)
- <http://www.uskok.eoldal.hu/> = Horváth József kapitány honlapja
- <http://www.uskok.eoldal.hu/> = Veperdi András tengerész írásai (a „Barátaim írásai” fül alatt)
- <http://mateinfo.hu/irasok/veperdi/behajozas.htm> = Veperdi András tengerész írásai
- <http://amapola.blog.hu> = Bartyik Vilmos tengerész naplója
- <http://meduza.uw.hu/> = Szabó Endre útleírása
- http://www.vitorla.com/index.php?page=hajonaplo&subpage=rezsletes&tura_id=43